

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א לפרשת פקודי (שקלים) תשע"ד מחצית השקל, חטא העגל, וגזירת המן

אמר הקב"ה רשע כבר קדמך אברהם אביהם, שנאמר: וַיִּשְׁפֹּם אַבְרָהָם בַּפֶּקֶד וַיִּחְבֹּשׁ אֶת חֲמֹרוֹ (בראשית כב, ג). כלומר, את המידה הזו, שהשנאה - או האהבה - מקלקלת את השורה, מצינו כבר אצל אברהם אבינו, שמרוב אהבתו לקב"ה, ומרוב חשקו לקיים את מצות העקדה, חבש את חמורו בעצמו, ולא צוה לאחד מעבדיו. שהאהבה מקלקלת השורה" (רש"י שם).

ונשאלת השאלה: הרי מלשון רש"י "רשע כבר קדמך אברהם אביהם" משמע, שלולי המעשה של אברהם אבינו, שחבש את חמורו בעצמו מרוב אהבתו לה', היתה פעולת "וַיִּחְבֹּשׁ אֶת חֲמֹרוֹ" של בלעם פועלת ח"ו אצל הקב"ה בהתאם לרצונו של בלעם (דהיינו, שהקב"ה יסייע לו ח"ו בתכניתו לקלל את ישראל). ורק מפני ש"כבר קדמך אברהם", לא היתה לפעולתו של בלעם השפעה. וזה אינו מובן לכאורה. הרי כוונתו של בלעם היתה לרעה! מתוך שנאה לעם ישראל, ומתוך כוונה לקללם! ואיך יתכן ששנאה עזה כזו כלפי ישראל תפעל אצל הקב"ה למלא את רצונו של בלעם?

התשובה היא, שכאשר רואים הופעה של מידה חיובית אצל ה"סטרא אחרא", אע"פ שהוא משתמש בה לקידום ענייני הרשע שלו, מ"מ נולדת מזה זכות מסויימת ל"סטרא אחרא", במה שאפשר ללמוד ממנו להשתמש במידה זו לענייני תורה ומצוות. ואולם, מתי זה כך? - רק כאשר ה"סטרא אחרא" הוא הראשון שנהג כן. אך אם קדם לו במידה זו ה"סטרא דקדושה" - כבר אין לו לסטרא אחרא "זכות יוצרים" על אותה מידה, והוא מאבד את זכותו; שהרי אפשר ללמוד את אותה מידה מהסטרא דקדושה, ואין צורך בסטרא אחרא ללמוד אותה ממנה. זהו שאמר הקב"ה לבלעם, שויתר על כבודו מחמת ה"התלהבות דטומאה" שלו לקלל את ישראל: "רשע כבר קדמך אברהם אביהם!" כלומר: מידה זו, של התלהבות עד כדי ויתור על שורת הכבוד, מצינו כבר אצל אברהם, שהוא אביהם של ישראל אלו שאתה הולך לקללם! וא"כ אין צורך ללמוד מידה זו ממך, ואין לך שום זכות בזה, וממילא לא תועיל לך התלהבות זו להצליח בתכניתך לקלל את ישראל. כך באר חותני, הג"ר חיים זאב פינקל זצ"ל.⁵

דוגמא נוספת למהלך זה מצינו אצל פרעה. התורה אומרת על פרעה: "וַיִּאָסֶר אֶת רַכְבּוֹ וְאֶת עֲמֹד לְקַח עֲמֹד" (שמות יד, ו). "וַיִּאָסֶר אֶת רַכְבּוֹ" - הוא בעצמו" (רש"י שם). למה בעצמו? וכי לא היו לו עבדים שיעשו זאת בשבילו? אלא ששנאה מקלקלת את השורה (כ"ר נה, ח). ולעומת זאת על יוסף נאמר, "וַיִּאָסֶר יוֹסֵף מִן־מִצְרַיִם, וַיַּעַל לְקָרְאֵת יִשְׂרָאֵל אָבִיו" (בראשית מו, כט). "וַיִּאָסֶר יוֹסֵף מִן־מִצְרַיִם" - הוא עצמו אסר את הסוסים למרכבה להזדרז לכבוד אביו" (רש"י שם). וכי לא היה ליוסף כמה עבדים? - אלא אהבה מקלקלת את השורה" (כ"ר שם). ואמרו

המן מרבה בצדקה כדי לשחד את הקב"ה

אנו קוראים השבוע פרשת שקלים, מפני ש"באחד באדר משמיעין על השקלים"¹ (שקלים פ"א מ"א). למה צייתה התורה להביא מחצית השקל דווקא בחודש אדר? אומרת הגמרא: "גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שעתידי המן לשקול שקלים על ישראל, ולומר: 'וַעֲשֶׂרְתָּ אֲלֵפִים כֶּסֶף אֶשְׁקֹל עַל יְדֵי עֲשֵׂי הַמֶּלֶכָה לְהַבִּיא אֶל גִּנְזֵי הַמֶּלֶךְ'" (אסתר ג, ט). לפיכך הקדים שקליהן לשקליו. והיינו דתנן, באחד באדר משמיעין על השקלים" (מגילה יג, ב). כלומר, התורה צייתה על מחצית השקל דוקא בחודש זה, כדי להגן עלינו מפני גזרת המן הרשע, שלא יועילו שקלי המן.

וצריך להבין מה הפשט בזה, שמפני שהמן עתיד לשקול על ישראל, צריכים ישראל להקדים שקליהם לשקליו. הרי המן רצה לתת את שקליו לאחשוורוש, ובמעשה זה אין שום מצוה ושום זכות, וא"כ למה צריך את זכות מצות מחצית השקל כדי להכריע באמצעותה את הכף נגד המן?

אפשר להבין את הדברים ע"פ מה שכתב רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל ב"יערות דבש" (ח"ב דרשה ח), שכאשר אמר אחשוורוש להמן "הִכְסֵּף נְתוּן לָךְ" (אסתר ג, יא), הלך המן ונתן את הכסף לצדקה!² למה? - כי גם הוא הבין, שכדי להצליח במזימתו הוא זקוק לזכויות, כדי "לשחד" בהן את הקב"ה. הרי חז"ל אומרים, "כל מקום שנאמר במגילה 'לְמַלְךְ אַחְשֵׁוּרוֹשׁ' - במלך אחשוורוש הכתוב מדבר. וכל מקום שנאמר 'לְמַלְךְ' סתם - מְשַׁמֵּשׁ קוֹדֵשׁ וְחוֹל" (אסתר ג, טו פ"י). "חול" - כתואר לְמַלְךְ אחשוורוש, ו"קודש" - לרמוז לְמַלְךְ מלכי המלכים הקב"ה³. וא"כ, כשהמן אומר 'וַעֲשֶׂרְתָּ אֲלֵפִים כֶּסֶף אֶשְׁקֹל... לְהַבִּיא אֶל גִּנְזֵי הַמֶּלֶךְ' (אסתר ג, ט), כונתו היא גם לקב"ה! אם יתן לקב"ה עשרת אלפים ככר כסף, גם הקב"ה יתן לו ח"ו להשמיד את ישראל⁴. לכן היה צורך להקדים את שקליהם של ישראל לשקלים של המן, כדי שלא יצליח במזימתו.

עשרת אלפים ככר כסף לאחשוורוש - זכות להמן

אבל אולי אפשר לומר ביאור אחר בענין, על פי יסוד ששמעתי מחותני הג"ר חיים זאב פינקל זצ"ל. כתוב אצל בלעם, "וַיִּקֶם בְּלַעַם בַּפֶּקֶד, וַיִּחְבֹּשׁ אֶת חֲמֹרוֹ" (במדבר כב, כא). מביא רש"י מחז"ל, "מכאן שהשנאה מקלקלת את השורה, שחבש הוא בעצמו". הרי היו לו לבלעם כמה עבדים ומשרתים שיכלו לחבוש עבורו את האתון, אבל מרוב שנאתו לישראל, הוא מוותר על שורת כבודו, וחובש את האתון בעצמו. אבל רש"י מוסיף עוד דבר: "וַיִּחְבֹּשׁ אֶת חֲמֹרוֹ" - מכאן שהשנאה מקלקלת את השורה, שחבש הוא בעצמו.

אחד. והיות והנשים - כמו הלויים - לא חטאו בעגל, ורק הגברים חטאו בו (תנחומא כי תשא סי' י"ט - הובא במשנ"ב סי' תי"ז ס"ק ג), לכן כל פֵּית בִּישְׂרָאֵל נותן מחצית השקל ולא שקל שלם, כי הנשים לא חטאו. [ומטעם זה דנים הפוסקים, האם נשים חייבות בתפלת מוסף. היות וקרבן מוסף בא ממחצית השקל, ונשים לא חייבות במחצית השקל, אז אולי לא חייבות גם בתפלת מוסף (עי' שו"ת רעק"א סי' ט', וכן בהגהותיו על השו"ע או"ח סי' ק"ו)].

על כל פנים, היות ועל חטא העגל נאמר: "וּבְיָוִם פְּקֻדֵי, וּפְקֻדָּתַי צִלְהֶם חֲטָאתָם" (שמות לב, לד), "תמיד תמיד כשאפקוד עליהם עוונותיהם, ופקדתי עליהם מעט מן העֶזְרָה הזו" (רש"י שם), א"כ היה חשש שמא גם גזירת המן תהיה בכלל "וּבְיָוִם פְּקֻדֵי". לכן הקדים הקב"ה את שקלי ישראל לשקלי המן, כדי לכפר על חטא העגל, וממילא אין חשש ששקלי המן יועילו לו ח"ו להפוך את גזרתו ל"יום פְּקֻדֵי".

אף הן היו באותו הנס

הגמרא אומרת, "נשים חייבות במקרא מגילה, שאף הן היו באותו הנס" (מגילה ד, א). יש שתי שיטות בראשונים מה הכונה בזה. יש שפירשו "אף הן היו באותו הנס", שעיקר הנס נעשה על ידן. [כפורים על ידי אסתר, בחנוכה על ידי יהודית, ובפסח ע"י נשים צדקניות שבאותו הדור, שבזכותן נגאלו (תוס' שם ד"ה שאף הן, בשם רשב"ם)]. אבל התוספות מקשים, שלשון "אף הן" משמעה שהיו טפלות, ולא שעיקר הנס נעשה על ידן. ולכן פירשו התוספות, שאף הן היו בסכנת השמדה, מחמת גזרת המן. [וכן פירשו רש"י (שם) והשאלות (סי' כ"ו)].

אבל לפי מה שדברנו עכשיו, אולי אפשר לומר עוד דבר על דברי חז"ל "שאף הן היו באותו הנס", ובפרט לפי הביאור הראשון, שעיקר הנס נעשה על ידן. שאם הכפרה על חטא העגל היא המכפרת על גזירת המן, אז כל שכן הנשים שכלל לא חטאו בעגל, זה ודאי מועיל נגד גזירת המן! הגברים חטאו בעגל, אז הם נותנים מחצית השקל. אבל הנשים שלא חטאו, זה עוד יותר מועיל! אז "אף הן היו באותו הנס" זה לא רק בימי אסתר וע"י אסתר, אלא גם בימי משה רבינו ע"י הנשים כולן, שלא חטאו בחטא העגל.

צדיקים ובעלי תשובה - מי גבוה יותר?

הגמרא מביאה מחלוקת, האם מדרגת הצדיקים גבוהה ממדרגת בעלי תשובה, או שמא להפך - במקום שבעלי תשובה עומדין, צדיקים גמורים אינם עומדין (ברכות לד, ב). כבר הזכרנו כמה פעמים את דברי מו"ר הגה"צ ר"א דסלר זצ"ל, ש"בעניני אגדה וקבלה לא שייך מחלוקת" (מכתב מאלהו ח"ג עמ' 353), ואם מצאנו מחלוקת באגדה, אין זו מחלוקת במובנה הרגיל, אלא בחינות שונות באותו ענין (שם ח"ב עמ' 173), ואלה ואלה דברי אלקים חיים⁷. כיצד נפרש אפוא את שתי הדעות הנ"ל, הנראות כסותרות? - נראה להסביר כך: שתי בחינות הן, לפיהן נמדד גודל המצוה וגודל השכר. בוחן אחד הוא "לפום צערא אגרא" (אבות פ"ה מכ"ב); מי שהצטער

במדרש: "תבוא חֲבֻשָּׁה שחבש אברהם אבינו לילך ולעשות רצונו של מקום... ותעמוד על חֲבֻשָּׁה שחבש בלעם לילך ולקלל את ישראל. תבוא אֶסְרָה שאסר יוסף לקראת אביו, ותעמוד על אֶסְרָה של פרעה שהיה הולך לרדוף את ישראל". משמע, שאלמלא אֶסְרָה שאסר יוסף את מרכבתו לקראת אביו, היתה מועילה לפרעה אֶסְרָה שאסר את רכבו בעצמו, לגבור על ישראל. ורק בגלל אֶסְרָה שאסר יוסף לקראת אביו, שקדמה לאֶסְרָה של פרעה - לא הצליח פרעה במזימתו, לקיים בישראל "אֶרְהֶף אֲשִׁיג אֲחַלֵּק שָׁלַל, תִּמְלְאֵמוּ נַפְשֵׁי, אָרִיק חֲרָבִי, תִּוְרִישְׁמוּ יָדֵי, ח"ו".

כעין זה אפשר לבאר גם בעניננו. אם המן מוכן להוציא מכיסו עשרת אלפים ככר כסף בשביל לקדם את עניניו, הגם שמטרתו היא שלילית ומרושעת, מ"מ יש לו גם זכות מסויימת בזה, בהיותו סיבה רחוקה לעבדי ה', ללמוד ממנו עד כמה יש מקום להוציא ממון בשביל קדושה ובשביל תורה ומצוות. וכדי "לנטרל" זכות זו של המן, היה צריך שישראל יקדימו שקליהן לשקליו, כדי שלא תהיה לרשע זה שום זכות שיוכל בעזרתה להוציא את גזרתו אל הפועל.

מחצית השקל - לכפר על חטא העגל

התורה אומרת על מחצית השקל: "זֶה יִתְּנוּ כָּל הָעֵבֶר עַל הַפְּקֻדִים, מִחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ" (שמות ל, יג). מה פירוש "כָּל הָעֵבֶר עַל הַפְּקֻדִים"? - נחלקו בזה בירושלמי. לפי דעה אחת, "כָּל הָעֵבֶר עַל הַפְּקֻדִים" פירושו: כל מי שעבר בים סוף⁶. לפי שיטה זו, גם כהנים ולוים חייבים במחצית השקל, שהרי גם הם עברו בים. ועוד פירוש אחר אמרו בירושלמי, ש"כָּל הָעֵבֶר עַל הַפְּקֻדִים" פירושו, שרק אלו שעברו לפני משה להפקד הם בכלל החיוב, ואילו הכהנים והלוויים שלא עברו לפני משה, אלא משה עבר לפני פתחי בתיהם ומנה אותם (עי' רש"י במדבר ג, טז), אינם בכלל החיוב (יר' שקלים פ"א ה"ג), והם פטורים ממחצית השקל.

מה הטעם לפטור את הכהנים והלוויים ממחצית השקל? - כנראה, מפני שמחצית השקל באה לכפר על חטא העגל. התורה הרי מכנה את מחצית השקל בשם "כֹּפֶר". "וְיִתְּנוּ אִישׁ כֹּפֶר נַפְשׁוֹ לֵה' בְּפֻקֹד אֹתָם... מִחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ" (שמות ל, יב-יג). למה נקראת מחצית השקל "כֹּפֶר"? על מה היא באה לכפר? - על חטא העגל (עי' יר' שקלים פ"ב ה"ג, ותנחומא כי תשא סי' י'). א"כ, כיון ששבט לוי לא חטא בעגל, הם פטורים ממחצית השקל [לפי דעה אחת].

לפי זה, שמחצית השקל באה לכפר על חטא העגל, ניתן להסביר למה נאמר בתורה "זֶה יִתְּנוּ כָּל הָעֵבֶר עַל הַפְּקֻדִים, מִחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ" וכו' (שמות ל, יג). הרי בשקל ישנם "עֲשָׂרִים גֵּרָה" (שם), וא"כ היה אפשר לצוות, שכל אחד יביא עשר גֵּרָה. מדוע א"כ נאמר "מִחֲצִית הַשֶּׁקֶל" ולא "עֲשָׂרֵי גֵּרָה"? - כי יש ענין שתהיה כאן מחצית דווקא. [וכן כתבו הפוסקים, לעשות זכר למצוה זו ע"י נתינת מטבע של מחצית (רמ"א או"ח סי' תרצ"ד ס"א)]. מה העניין במחצית? - כמדומני, מפני שאיש ואשה נחשבים לגוף שלם

את המן לאבדון במקום ישראל.

אסתר היא הגילוי של ההסתר. חז"ל אמרו, "אסתר מן התורה מנין? - וְאֶנְכִי הִסְתַּר אֶסְתִּיר פְּנֵי בְּיָוִם הַהוּא" (חולין קלט, ב). אסתר זה זמן של הסתר פנים, זה זמן החורבן, אין שלטון לישראל, רק מלך טיפש מושל על ישראל, ולא רואים את שם ה' במגילה בגלוי, כי לא היו נסים גלויים כ"כ במעשה המגילה. מי שמתבונן רואה בתוך ההסתר את יד ה', שגרמה שאחשורוש יתחתן עם ושתי, ושיבוא אחד המן, ממוכן, וידרוש לסלק את ושתי, ובזה התחיל להכין לו את הסוף. אח"כ הקב"ה עושה שאחשורוש יבחר את אסתר מכל הנשים, ובגתן ותרש ינסו לשלוח יד במלך, וע"י זה מרדכי זוכה בסוף לגדולה, וחברונה סותם את הגולל על המן, "גַּם הִנֵּה הֶעָץ אֲשֶׁר עָשָׂה הֶמֶן לְמַרְדֳּכָי... וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ תִּלְהוּ עֲלָיו". יד ה' הופכת את הכל. כל מה שהמן חשב - נהפך עליו, והיהודים זוכים להנצח מאויביהם ולקבל את התורה מחדש ברצון. הכל קשור למחצית השקל ולשעיר לעזאזל, שהמן באותו דור הוא שעיר לעזאזל שעוונות בני ישראל חלים על ראשו.

על מרדכי כתוב, "אִישׁ יְהוּדִי הָיָה בְּשׁוֹשַׁן הַבִּיָּרָה... אִישׁ יְמִינִי" (אסתר ב, ה). הגמרא שואלת, "אִישׁ יְהוּדִי" - משמע שהוא משבט יהודה, ו"אִישׁ יְמִינִי" - משמע שהוא משבט בנימין (מגילה יב, ב), ומתרתצת הגמרא בכמה אופנים. ומשמע, שלמרות שבאמת מרדכי הוא משבט בנימין - בן אחר בן עד בנימין בן יעקב - יש לו איזו שהיא התייחסות גם לשבט יהודה, כפי שמבואר בגמרא. ונשאלת השאלה: למה צריך להזכיר זאת במגילה? שיכתבו "אִישׁ יְמִינִי", שזהו היחוס האמיתי של מרדכי, ותו לא. למה צריך לכתוב גם שיש לו שייכות עם שבט יהודה? אולי הכונה בזה לרמז, שלמרות שמרדכי הוא מבני רחל, בן אחר בן מבנימין בן רחל, אבל הוא גם שייך ללאה. ע"י שדוד לא הרג את שמעי, נולד מרדכי, לכן הוא גם איש יהודי, שנקרא על שם שבט יהודה. "מרדכי" בגימטריא "רחל לאה" (274), כי יש לו שייכות גם לרחל וגם ללאה. זכות שתיהן עומדת לו להביא את הישועה⁸.

אסתר שהיא מבני בניו של שאול המלך, שגרמה לתלות את המן ובניו על העץ, תיקנה את החטא של שאול, שהשאר את אגג מלך עמלק חי. ואמרו, שבאמת כבר בשעת החטא של שאול נרמזו התיקון הזה. שאול עצמו אולי לא ידע את זה, אבל רוח הקודש מכניסה זאת בלשונו. שאול אומר לשמואל, "כִּרְוֹף אֶתָּה לָהּ, הֲקִימְתִי אֶת דְּבַר ה'" (שמו"א טו, יג). איך אומר שאול "הֲקִימְתִי אֶת דְּבַר ה'", בשעה שחמל על אגג ועל מיטב הצאן והבקר, שלא כדברי שמואל שצוה עליו "וְהִמַּתָּה מְאִישׁ עַד אִשָּׁה, מֵעַלְלָל יָעַד יוֹנֵק, מִשׁוֹר יָעַד שָׂה, מִגְּמֹל יָעַד תְּמוֹר"? אלא שבאמת היה בזה "הֲקִימְתִי אֶת דְּבַר ה'", שע"י שהשאר את אגג חי לילה אחד, באותו לילה התעברה ממנו אשתו, ומזה נולד לאחר כמה דורות המן האגגי (ילקוט מעם לועז שמו"א פט"ו אות קע"ז), ונתגלגל כל מעשה המגילה. אז בעקיפין שאול אכן הקים את דבר ה', שנתגלגל על ידו ש"קִימוֹ וְקִבְלוֹ הַיְהוּדִים עֲלֵיהֶם וְעַל יָרְעָם" את התורה מחדש, "והדרור קבלוה בימי אחשורוש" (שבת פח, א). כל מחשבתו הרעה של המן,

והתאמן יותר בקיום המצוה, מקבל יותר שכר. מבחינה זו, "מעלתן [של בעלי תשובה] גדולה ממעלת אלו שלא חטאו מעולם, מפני שהן כובשין יצרם יתר מהן" (רמב"ם הלכות תשובה פ"ז ה"ד). הנסיון של בעל תשובה, לעזוב את ההבלים שהיה שקוע בהם, וללכת ללמוד תורה ולקיים מצוות, הוא גדול יותר מזה של הצדיק שלא חטא מעולם, ולכן "שכרו הרבה [יותר משכרו של הצדיק], שהרי טַעַם טַעַם החטא, ופירש ממנו וכבש יצרו" (שם). אבל מבחינת שלמות העבודה, הצדיקים נמצאים במדרגה גבוהה יותר מבעלי התשובה. אין פגמים בעבודתם, וכבר מן ההתחלה הכל חלק וישר אצלם, ממילא הם מגיעים למדרגות גבוהות יותר בשלמות העבודה מאשר בעלי תשובה (ועי' ביאור נוסף במכתב מאליהו ח"ג עמ' 353). אלה שתי הבחינות, ושתיהן אמת. מבחינה אחת הצדיק הגמור יותר גדול, מבחינה שניה הבעל תשובה יותר גדול.

דברים אלו כמעט מפורשים ברש"י. הפסוק אומר, "וַיְהִי יִצְחָק בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקִרְתּוֹ אֶת רַבְּקָה בַּת בְּתוּאֵל הָאֲרָמִי מִפְּדַן אֲרָם אֲחֹת לִבְנֵי הָאֲרָמִי לֹא יָדְעוּ שֶׁרַבְּקָה הִיא בַת בְּתוּאֵל וְאֲחֹת לְבִן, וְשִׁמוּצָאָה מִפְּדַן אֲרָם? "אלא להגיד שבחה, שהיתה בת רשע, ואחות רשע, ומקומה אנשי רשע, ולא למדה ממעשיהם" (רש"י שם). מיד אחר כך אומרת התורה: "וַיִּצְתָּר יִצְחָק לֵה' לְזִכַּח אֲשֶׁתוֹ כִּי עֲצָרָה הוּא, וַיִּצְתָּר לוֹ ה'" (שם, כא). אומר רש"י: "וַיִּצְתָּר לוֹ - ולא לה (למרות שגם היא התפללה); שאינה דומה תפילת צדיק בן רשע לתפילת צדיק בן צדיק". יצחק הוא צדיק בן צדיק, לכן ה' מקבל את תפילתו יותר מתפילתה של רבקה, שהיא צדקת בת רשע. וקשה: הרי בפסוק הקודם למדנו את ההפך, שבשחה של רבקה הוא דוקא בכך שהיתה צדקת בת רשע! אלא שבשלמות התפילה, במדרגות העליונות של תפילה - בזה יצחק מגיע יותר גבוה מרבקה, כי נקודת ההתחלה שלו גבוהה יותר. ואילו מבחינת ה"לפום צערא אגרא" - בזה רבקה גדולה מיצחק, כי באה מבית של רשע.

כך גם בענין שדיברנו עליו, בענין הכפרה על חטא העגל. מצד אחד הגבר הוא במדרגה יותר גבוהה, כי הוא בעל תשובה. הוא חָטָא בעגל, והוא עושה עכשיו תשובה ונותן מחצית השקל לכפר. אבל מצד שני האשה היא הצדקת הגמורה שלא חטאה כלל בעגל, אז מצד שני המדרגה שלה יותר גבוהה.

אסתר מתקנת את חטאו של שאול

ע"י השקלים הרי באים כל קרבנות הצבור. תמידים ומוספים ושאר קרבנות הציבור, הכל בא ממחצית השקל. אחד מקרבנות הציבור הוא השעיר לעזאזל, "וַיִּנְשָׂא הַשְּׂעִיר עֲלָיו אֶת כָּל עֲוֹנוֹתָם" (ויקרא טז, כב). מי הוא השעיר? - השעיר זה עשו, "עֲשׂוֹ אֲחִי אִישׁ שָׁעֵר" (בראשית כז, יא). הוא נושא את כל עוונות בני ישראל. המן הוא מזרעו של עשו, מעמלק, א"כ מחצית השקל כוללת גם את השעיר לעזאזל - לשלוח

ומקטרגים, ולכל היהודים תהיה אורה ושמחה וששון ויקר - אורה זו תורה (מגילה טז, ב).

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

הכל יצא לטובה, גם בשטח הגשמי, שניקמו מאויביהם, וגם בשטח הרוחני, ש"הדור קבלוה בימי אחשורוש". מקבלים את התורה באהבה ובשמחה.

צריך להשתדל בימי הפורים להמשיך את השמחה הזאת בקבלת התורה. לקבל את התורה בשמחה, שזה עיקר שמחת הפורים ש"הדור קבלוה בימי אחשורוש", ובזכות זה נזכה שיתבטלו כל הגזירות, גם מכל המקטרגים על הישיבות שלא ללמוד תורה, שהקב"ה יעזור שבכל הישיבות, בין הסדר ובין שלא הסדר, יוכלו ללמוד תורה בלי שום מעכבים

1. ונחלקו הראשונים בגדר קריאה זו. רש"י פירש, "קורין בפרשת שקלים - להודיע שיביאו שקליהם באדר" (רש"י מגילה כט, א ד"ה קורין בפרשת שקלים). ומבואר בדבריו, דקריאת פרשת שקלים הוי כהכרזה והודעה על הבאת השקלים, וכי היכי דמשמיעין על השקלים בהכרות ב"ד, כמו כן תיקנו לקרוא בתורה בענין זה, והוי הכרזה נוספת. וכן כתב המאירי (שם), "שעושין לה השמעה אחרת, והיא קריאת פרשת שקלים". [ובזמן הזה, שאין בית המקדש קיים, וליכא למצות נתינת מחצית השקל, טעם הקריאה הוא משום זכר לזמן המקדש (חינוך מצוה ק"ה; אבודרהם בענין ארבע פרשיות), או משום "נְשַׁלְמָה פְּרִים שְׁפִתֵינוּ" (משנ"ב סי' תרפ"ה סק"ב), דקריאת הפרשה חשובה כאילו קיימנו המצוה בפועל]. אבל ברמב"ם משמע דקריאת פרשה זו אינה מטעם הכרזה והודעה לעם, אלא משום תקנת משה רבינו שיהיו קורין בכל מועד מענין המועד (משנה מגילה לא, א). דכתב הרמב"ם: "משה תיקן להם לישראל שיהו קוראין בכל מועד ענינו" (הלכ' תפילה פ"ג ה"ח), ופירט לסדר הקריאות דכל מועד ומועד, ואח"כ כתב לסדר הקריאה דחנוכה ופורים וט"ב, ואח"כ כתב לקריאת ד' פרשיות. ומשמע שקריאה זו היא מטעם תקנת משה הנ"ל, ולא משום הכרזה. ומדוייק כן גם ממה שלא הזכיר הלכה זו בהלכ' שקלים, גבי דינא דמשמיעין על השקלים (הלכ' שקלים פ"א ה"ט). [ויש מי שכתב דאיכא נפ"מ בין הטעמים הללו לענין קטן, אם יכול לעלות לתורה לפרשת שקלים (עי' "מקראי קודש" לפורים סי' א' הערה 1). ואכמ"ל].

2. והוכיח כן ממה שאמר המן למרדכי: "אתא מלי קומצי קמחא דידכו, ודחי עשרה אלפי ככרי כספא דידי" (מגילה טז, א). דמשמע מלשון זה, ש"זכותו" של המן שרצה לתת עשרת אלפים ככר כסף לאחשורוש היתה אמורה להשפיע על הקב"ה להסכים עם גזרת המן, אלא שזכות הבאת העומר של ישראל היתה גדולה יותר, ודחתה את "זכותו" של המן. וקשה: איזו "זכות" יש בעשרת אלפים ככר כסף שרצה המן לתת לאחשורוש? ומה יש לקב"ה מזה? וחזן מזה, הרי למעשה לא נתן המן למלך כלום, שהרי אחשורוש אמר לו "הַפְּסֹף נָתַן לְךָ". וא"כ מה פירוש הדברים שאמר המן למרדכי, "אתא מלי קומצי קמחא דידכו" וכו'? וכתב ה"יערות דבש", דכאשר אמר אחשורוש להמן "הַפְּסֹף נָתַן לְךָ, וְהָעֵם לְעִשׂוֹת בּוֹ פְּטוּב פְּעִינְךָ", כונתו היתה, שגם בכסף יעשה פְּטוּב פְּעִינּוֹ. והיינו, שיעשה עמו את הדבר הטוב ביותר שניתן, כדי "לשחד" את הקב"ה להסכים ח"ו להשמדת עם ישראל. וידע המן, שצדקה היא דבר הרצוי ביותר בעיני ה' עוד יותר מהקרבנות, כמו שנאמר: "עֲשֵׂה צְדָקָה וּמִשְׁפָּט נִבְחַר לְה' מִזְבֵּחַ" (משלי כא, ג), ולכן חילק את הכסף לעניים. ולכן התפלא המן, איך מלוא קומץ שעורים של קרבן העומר דחה עשרת אלפים ככר כסף שחילק לצדקה, שהרי צדקה עדיפה מקרבן ("יערות דבש" ח"ב דרשה ח'). [וכעין זה כתב גם רבי צדוק הכהן מלובלין זצ"ל ("ישראל קדושים" אות י' ד"ה והתעוררות עמלק) - כמבואר להלן הערה 4].

[ובאר עוד ב"יערות דבש" שם, דלכן זכה המן כל בניו נהרגו, אלא חלקם נשארו בחיים, כמו שדרשו חז"ל מן הפסוק "שְׁבַעִים בְּלָחֶם נִשְׁפְּרוּ" (שמו"א ב, ה), שחזן מעשרת בני המן שנתלו על העץ, היו לו בניו נוספים שזכו להשאיר בחיים, אלא שירדו מגדולתם וחיזרו על הפתחים, שהיו שְׁבַעִים בתחילה, ולבסוף "בְּלָחֶם נִשְׁפְּרוּ" (מגילה טו, ב). וכן מובא בתרגום יונתן על שמו"א שם). ובמה זכה המן לזה? - מהסיבה המפורשת בהמשך הפסוק: "שְׁבַעִים בְּלָחֶם נִשְׁפְּרוּ, וְרַעֲבִים חָדְלוּ". שבגלל שחילק עשרת אלפים ככר כסף לעניים והחיה את נפשם ("וְרַעֲבִים חָדְלוּ"), לכן - מידה כנגד מידה - זכה שגם חלק מבניו ישארו בחיים, ויהיו נזונים מן הצדקה, כפי שעשה הוא לאחרים].

3. ובריקאנטי (בראשית כט, י) הביא מדרש אגדה, שאחשורוש - זה הקב"ה, שאחרית וראשית שלו [הביאו הרמ"א ב"מחיר יין" (אסתר א, יב)]. ולפי מדרש זה, לא רק כשכתוב "המלך" סתם הכונה היא לקב"ה, אלא גם כשכתוב "המלך אחשורוש", ואפילו סתם "אחשורוש", הכונה היא לקב"ה.

4. וכעין זה כתב גם רבי צדוק הכהן מלובלין זצ"ל, וז"ל: "וכן 'עֲשֵׂרֶת אֲלָפִים פָּרָה פְּסֹף אֲשָׁקוּל... אֵל גְּנֵי הַמְּלָךְ' הוא גם כן במלך מלכי המלכים. היינו, שחשב עצמו לעובד ומשתדל בטוב יותר מהם, כי הם נותנים רק מחצית השקל, והוא יכול לשקול עשרת אלפים ככר כסף. ועל כן אמרו במגילה (טז, א), שאמר: אתי מלא קימצא דידכי, ודחי עשרת אלפים ככר כסף דידי. ומה ענין זה לזה? ועל כרחך דגם הוא כוונתו שיכול לשקול למצוה ככר כסף אם יצוהו השם יתברך, ושעל כן יבחר בהם. כי זה כל כח עשו בפשיטת טלפיים בהשתדלותו שאומר שהוא יכול להשתדל ולעשות יותר" (ר' צדוק הכהן מלובלין - "ישראל קדושים" אות י' ד"ה והתעוררות עמלק).

5. וכעין זה באר גם החת"ס (פרשת בלק, ד"ה ויחברש את אתונו).

6. ולפי זה, פירוש הפסוק "כָּל הָעָבָר עַל הַפְּקָדִים" הוא: כל העובר בים - יהיה נידון בכלל הפקודים, להתחייב במחצית השקל.

7. ועוד אמרו בדרך צחות, שכאשר הגמרא אומרת (בעניני אגדה) שדעתו של זה "פליגא" על דעתו של זה, כוונתה לומר, ש"פליגא" מן האמת נמצאת בדברי זה, ו"פליגא" בדברי זה. ומילא, כדי לקבל את האמת במלואה - יש לצרף את שתי הדעות יחד. ובזוהר חדש (קז, א) איתא: "... בגין דחב אדם (הראשון) בשבע מינין, דאינון: חיטה ושעורה וגפן ותאנה ורימון וזית שמן ודבש, ובגין דא הוה אמרי רבנן דמתני' (ברכות מ, א), אילן שאכל אדם הראשון חטה היה, ואחרנין אמרינן גפן הוה, ואחרנין אמרינן תאנה היתה, ולא הוה חולקין במילוליהו, דכולא קשוט... אילן חד מסטרא חד, ומסטרא אחרא מתפרשן לז' מינין, כגון לולב, דאיהו אגודא חדא לתתא, ולעילא מתפרשן מינין כל חד לחולקיה". [וכעין זה כתב ב"בן איש חי" (שנה שניה, ריש פר' בראשית), ע"ש].

8. ועיי' שיחת מורנו הרב שליט"א לפרשת תצוה תשע"ב, בסוף השיחה, שתירץ שאלה זו באופן אחר.